

David MOVRLIN | HIERONIMOV PREVAJALSKI CREDO

V Stridonu rojeni¹ sveti Hieronim (347-419/20) je bil Avguštinov nekoliko starejši sodobnik. Kot teolog se skupaj z njim, Ambrozijem in Gregorijem Velikim uvršča med štiri velike zahodne cerkvene očete, izročilo pa pove še, da je bil po svoji izobraženosti prvi med njimi. O tem je težko soditi, morda je bil kot učenjak res *primus inter pares*; vsekakor je na prevajalskem področju njegov primat povsem nedeljen. S svojim latinskim prevodom Svetega pisma, Vulgato, je v dobršni meri neposredno vplival na razvoj zahodnega krščanskega bogoslužja in na razvoj romanskih jezikov, posredno, preko prevodov v ljudske jezike in posledičnega vpliva na njihove književnosti pa na razvoj evropske kulture sploh. Vulgata je prvi temelj svetopisemskih komentarjev latinskih cerkvenih očetov in katoliški prevodi Svetega pisma so po njej nastajali vse do srede 20. stoletja.²

Zaradi vsega tega velja Hieronim še danes za pojem prevajalca; njegov zgled in njegovi nazori na tem področju so v bistvenih točkah izoblikovali celotno zahodno prevajalsko tradicijo, njegov spis *O najboljši vrsti prevajanja* je morda najvplivnejši dokument v zgodovini prevajanja sploh. Hkrati pa je njegov odnos do prevajanja izredno zapleten in v njegovem opusu se da najti vrsto navidezno protislovnih izjav; nepreviden raziskovalec hitro zaide v skušnjavo in začne povsem obrobne ali polemične stavke v Hieronimovih raznovrstnih besedilih povzdigovati v splošno veljavne teorije.³ V zgodovini se je to ravno pri Hieronimu dogajalo ves čas in *communis opinio* ga ima še danes za arhetip »svobodnega« prevajalca, ki ne prevaja »*verbum de verbo*,« besede za besedo, temveč »*sensum de sensu*,« smisel za smislom.⁴ Spodnji prikaz skuša to predstavo nekoliko uravnotežiti.

¹ Kje natančno je ležal Stridon, še danes ni jasno, čeprav renomirana *Encyclopaedia Britannica* v svoji zadnji izdaji ugotavlja, da je bil veliki prevajalec malodane Ljubljčan: »Jerome was born of well-to-do Christian parents at Stridon, probably near the modern Ljubljana, Slovenia.« BURGHARDT 1997, *passim*. Prim. www.britannica.com, s.v. *Saint Jerome*.

² Tridentinski koncil je leta 1546 Vulgato izrecno potrdil kot uradni prevod Cerkve; ta status je ohranila vse do okrožnice *Divino afflante Spiritu* Pija XII. (1943), ki je spodbudila študij in posledično tudi prevajanje Svetega pisma po izvirnih jezikih ter šele tako omogočila razmah moderne katoliške bibličistike.

³ Prim. MARTI 1974: 25.

⁴ To nerazumevanje je včasih večje, včasih manjše: MARY SNELL-HORNBY mu tako

Prav ta traktat so večkrat navajali kot Hieronimov prevajalski *credo*, ne da bi pri tem upoštevali pomenljivost konteksta, v katerem je do nastanka besedila sploh prišlo. Formalno gre za pismo prijatelju Pamahiju, čeprav je bilo po vsej verjetnosti že od samega začetka namenjeno objavi. Beseda v njem teče o Hieronimovem latinskem prevodu nekega drugega pisma, ki ga je ciprski škof Epifanij poslal jeruzalemskemu škofu Janezu. Epifanij je Janeza v njem dolžil origenizma, teološke smeri, ki je bila sporna zaradi svojih kristoloških implikacij.⁵ Hieronim je pismo – zelo na hitro in zelo svobodno, kot piše – prevedel za interno rabo nekega meniha, ki ni znal grško. Prevod je (na nepojasnjen način) prišel v javnost in Hieronimovi nasprotniki so zagnali hrup, češ da je prevod zlonameren in netočen, škofa Janeza pa zaradi prevajalčevih potvorb kaže v veliko slabši luči kot Epifanijev izvirnik. Hieronimov položaj je postal izrazito neprijeten; ker je živel v Betlehemu, je bil v pismu obravnavani Janez tudi njegov – nadrejeni – škof.⁶ Svoj traktat *De optimo genere interpretandi* je napisal v tem polemičnem in obrambnem položaju, ki gotovo ni ostal povsem brez vpliva na vsebino povedanega.⁷ V zagovor napadenega prevoda je obširno razpravljal o svojih prevajalskih načelih, zraven pa v podkrepitev navajal vrsto avtoritet iz klasične in patristične književnosti ter iz Svetega pisma. Najbolj znamenit in pogosto citiran odlomek iz tega dela gre takole:

*Ego enim non solum fateor, sed libera voce profiteor me in interpretatione Graecorum absque scripturis sanctis, ubi et verborum ordo mysterium est, non verbum e verbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeoque huius rei magistrum Tullium ...*⁸

Sam namreč ne le priznavam, temveč svobodno in naglas izpovedujem, da pri prestavljanju iz grščine – z izjemo Svetega pisma, kjer je skrivnost celo besedni red – ne prevajam besede z besedo, temveč smisel s smislom. In pri tej stvari imam za učitelja Tulija

...

pripiše dobršen del krivde za – po njenem mnenju sterilno – prevajalsko dihotomijo *verbum – sensus*, medtem ko ga DOUGLAS ROBINSON v nasprotju s tem obravnava že nekoliko kompleksneje in njegova načela opiše z dvodelno shemo (razlikoval naj bi med svobodnim in zvestim prevodom, v okviru slednjega pa nato med prevodom *verbum de verbo* in *sensum de sensu*; zavzemal naj bi se torej za zvest prevod *de sensu*). Kot se bo pokazalo v nadaljevanju, so vse te posplošitve posledica tega, da raziskovalci ne upoštevajo celotnega Hieronimovega opusa, temveč običajno en samcat vir, njegovo – polemično motivirano – pismo Pamahiju. Prim. SNELL–HORNBY 1988: 9–11, ROBINSON 1998: 90.

⁵ Prim. opombe na začetku priloženega prevoda.

⁶ V tem času so bili menihi še neposredno podrejeni krajevnemu škofu; njihova današnja avtonomnost, *exemptio*, se pojavi šele kasneje, v srednjem veku.

⁷ Prim. SEELE 1995: 90 s.

⁸ *Ep.* 57, 5.

Prva zanimivost je že njegova lastna omejitev, ki je povsem v skladu s krščanskim odnosom do Božje besede: na prevajanje Svetega pisma, *ubi et verborum ordo mysterium est*, se prevajanje *de sensu* ne nanaša.⁹ To niso le prazne besede, isto izpričuje njegova *Vulgata*. Zgovoren primer je odlomek o bogatinu in Lazarju iz Lukovega evangelija:¹⁰ kako zelo dobesedno je ravnal Hieronim pri prevajanju Svetega pisma (njegov prevod se v resnici ne razlikuje kaj dosti od tistega, ki ga ponuja že *Vetus Latina*), postane zares očitno šele v primerjavi s kasnejšim – še vedno zelo natančnim, a humanistično izpoljenim – Erazmovim prevodom.

Izvirnik

Ἀνθρωπος δὲ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον εὐφραίνόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς. Πτωχὸς δὲ τις ὀνόματι Λάζαρος ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ εἰλκωμένος καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι ἐπέλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ.

Hieronim:

Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso, et epulabatur cotidie splendide. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus, cupiens saturari de mi-

Vetus Latina:¹¹

Erat quidam dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur cotidie splendide. Erat autem quidam pauper, nomine Lazarus, qui iacebat ante ianuam ipsius, ulceribus plenus, et cupiebat saturari de micis quae deiciebantur de mensa divitis, et nemo illi dabat; sed et canes veniebant, et linguebant ulcera eius.

Erazem:

Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide. Erat autem quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulcerosus, cupiens saturari de micis

⁹ Zgovorna ilustracija površnosti, s katero Hieronima včasih obravnavajo pri prevajalskih študijah, je nesmiselni prevod zgornjega stavka v zborniku »*Das Problem des Übersetzens*« (HANSA JOACHIMA STÖRIGA: »Ich gebe nicht nur zu, sondern bekenne es mit lauter Stimme, daß ich bei der Übersetzung der Heiligen Schriften aus dem Griechischen, wo selbst die Wortstellung schon ein Mysterium ist, nicht Wort für Wort, sondern Sinn für Sinn ausgedrückt habe.« Prevajalec je očitno sklenil nategniti Hieronima na kopito »svobodnega« prevajanja; v skladu s svojo vnaprejšnjo predstavo o njem ga je zato tudi razumel. Poudariti je treba, da – sicer zelo uporabni in premišljeno urejeni – STÖRIGOV zbornik ni kakšna obskurna publikacija, temveč glavna zbirka virov na svojem področju. Nič čudnega ni torej, da lahko na isto napako naletimo tudi pri BERMANU (»... in translating the Holy Scriptures from the Greek ... I have not rendered word for word, but meaning for meaning«) in verjetno še marsikje drugje. Prim. STÖRIG 1963: 1, BERMAN 1992: 31.

¹⁰ Lk 16, 19-21. Slovenski standardni prevod: »Živel je bogataš. Oblačil se je v škrlat in dragoceno tkanino ter se dan na dan sijajno gostil. Pri njegovih vratih pa je ležal revež, ki mu je bilo ime Lazar in je imel polno ran po telesu. Rad bi se najedel tega, kar je padalo z bogataševe mize, in celo psi so prihajali in lizali njegove rane.«

¹¹ Pri Avguštinu (*Sermo* 33a).

cis quae cadebant de mensa divitis. Sed et canes veniebant et linguebant ulcera eius.

quae cadebant de mensa divitis. Sed et canes veniebant ac linguebant ulcera eius.

Razlike so majhne, a slogovno pomembne: namesto brezbarvnega *et* uporabi Erazem za grški *de*; na začetku drugega stavka *autem*, εἰλωμένος prevede z *ulcerosus* (namesto z okornim *ulceribus plenus*), Hieronimov zadnji *et* pa nadomesti z literarnim *ac*.¹² V Hieronimovo obrambo je treba povedati, da je delal v povsem drugačnih okoliščinah kot Erazem: če je imel slednji v mislih izobraženo poslušalstvo, je prvi prevajal za celotno občestvo vernih in njegov prevod je bil – med drugim – namenjen tudi liturgiji. Jezik v liturgiji pa se spreminja izredno počasi, saj je publika na jezikovne spremembe tu bolj občutljiva kot pa kjerkoli drugje. Pri svojem ravnanju je Hieronim zato v precejšnji meri upošteval tudi obstoječi prevod; *ulcerosus* je nenazadnje bolj zvest prevod za εἰλωμένος kot pa *ulceribus plenus*, fraza, ki jo je že prej uporabila *Vetus Latina*.

Upoštevanje starejših prevodov Svetega pisma je bilo v njegovem primeru pravzaprav osnovni pogoj za resno delo; tudi če bi sam želel drugače, bi se v to *volens nolens* moral vdati zaradi odziva publike v cerkvah. O grenki pastoralni izkušnji z njegovimi preveč drznimi prevodi mu Avgustin piše takole:

Nam quidam frater noster episcopus cum lectitari instituisset in ecclesia, cui praeest, interpretationem tuam, movit quiddam longe aliter abs te positum apud Ionam prophetam, quam erat omnium sensibus memoriaeque inveteratum et tot aetatum successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe maxime Graecis arguentibus et inflammantibus calumniam falsitatis, ut cogeretur episcopus – Oea¹³ quippe civitas erat – Iudaeorum testimonium flagitare. Utrum autem illi inperitia an malitia hoc esse in Hebraeis codicibus responderunt, quod et Graeci et Latini habebant atque dicebant? Quid plura? Coactus est homo velut mendositatem corrigere volens post magnum periculum non remanere sine plebe.¹⁴

Neki naš brat v škofovstvu je namreč ukazal, naj se v njegovi cerkvi bere tvoj prevod. Toda ta je na nekem mestu pri preroku Jonu precej drugačen od starega, ki so ga imeli vsi v ušesih in spominu in ki so ga prepevali toliko let zapored. Nastal je tak hrup, ko so na vse pretege kazali na grški izvirnik in v svoji gorečnosti začenjali z napačnimi obtožbami zaradi potvarjanja, da se je bil škof – dogajalo se je to seveda v Oeji – prisiljen sklicevati na pričevanje Judov. Odgovorili so takole: Je potem zanj in za hebrejske rokopise to, kar imajo in navajajo tako grški kot latinski, neznanje, ali morda zlonamernost? – Kaj bi še več? Mož je bil prisiljen stvar popraviti kot napako, saj v tej veliki nevarnosti ni hotel ostati brez ljudstva.

¹² KELLY 1979: 74 (navaja tudi Erazmovo besedilo).

¹³ Danes Tripolis.

¹⁴ *Ep.* 71, 5. Problem je natančneje obdelan v pismu s Hieronimovim odgovorom (*Ep.*

Iz te in podobnih¹⁵ izkušenj je Hieronim očitno spoznal, da se z liturgičnim čutom občestva ne gre bosti. Pri prevajanju Svetega pisma je zato uveljavljal pomembnejše spremembe predvsem tam, kjer je bila v starem prevodu res napaka, ki bi lahko resneje ogrozila smisel povedanega ali nepremišljenega bralca zapeljala celo v herezijo; kjer bi se dalo samo boljše povedati, se je temu zaradi ljubega miru večinoma odrekal, kot piše sam:

In eodem: »universum semen Iacob, magnificate eum,« pro quo in Graeco scriptum sit: δοξάσατε αὐτόν, id est »glorificate eum.« Sed sciendum, quod, ubicumque in Graeco »glorificate« scriptum est, Latinus interpres »magnificate« transtulerit secundum illud, quod in Exodo dicitur: »cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est,« pro quo in Graeco scribitur: »glorificatus est.« Sed in Latino sermone, si transferatur, fit indecora translatio et nos emendantes olim psalterium, ubicumque sensus idem est, veterum interpretum consuetudinem mutare nolimus, ne nimia novitate lectoris studium terreremus.¹⁶

Prav tam: »Vesoljno Jakobovo seme, poveličujte ga.« V grščini je namesto tega napisano: doxásate autón, to je »slavite ga«. Vedeti pa je treba, da je povsod, kjer je v grščini napisano »slavite«, latinski prevajalec to prevedel kot »poveličujte«, v skladu s tem, kar je napisano v 2 Mz: »Pojmo Gospodu, v slavi je namreč poveličan«, namesto česar je v grščini napisano: »slavljen«. Če pa to prevedemo v latinščino, postane prevod nelep. Ko smo izboljševali celoten psalter, nismo hoteli spreminjati rabe starih prevajalcev, kjer je smisel isti, da bi s čezmerno novostjo ne prestrašili bralčeve vneme.

Ta požrtvovalnost in pristajanje na jezikovno nezahtevnost ga mogoče vsej njegovi izobraženosti in ljubezni do klasične izbrušenosti jezika navkljub niti nista preveč boleli, saj je imel zanj – poleg spoštovanja do Božje besede in uvidevnosti do poslušalcev v cerkvah – tudi tehtne teoretične razloge. Antična govorniška teorija je zahtevala, da slog ustreza snovi (grafično to prikazuje znana *rota Vergilii*). V skladu z njo si Hieronim pri sporo-

112, 22). Gre za tisti del Jonove knjige, kjer se prerok utabori nad Ninivami in privoščljivo čaka na njihov konec, Bog pa stori, da nad njegovim šotorom zraste nekakšen grm, ki mu dela senco (Jon 4, 6). Ta grm je Hieronim – kot pred njim tudi Akvila – prevedel kot *bršljanov* (*hedera*) namesto kot *bučni grm* (*cucurbita*), kot je (po Septuagintinem zgledu) pisalo v starejših prevodih. Najbolj smešno je to, da ni pravilna nobena od rešitev, v resnici je šlo za nikomur znani *kloščevac* (SSP), in da se je Hieronim tega celo zavedal: *Hoc ergo verbum de verbo edisserens si ciceion transferre voluissem, nullus intellegeret, si cucurbitam, id dicerem, quod in Hebraico non habetur; hedera posui, ut ceteris interpretibus consentirem.*

¹⁵ Tudi njegov *psalterium iuxta Hebraicum*, eden izmed treh prevodov psalmov, ki jih je oskrbel (druga dva sta *psalterium Romanum* in *psalterium Gallicanum*), se ni v liturgiji nikoli uveljavil.

¹⁶ *Ep.* 106,12.

čilu tistega Boga, ki je po lastnih besedah *krotak in v srcu ponižen*, v nobenem primeru ne bi smel privoščiti pretiranega besednega blišča, za neveščo helenistično grščino apostolov in evangelistov pa bi sploh težko našel boljšo ustreznico, kot je včasih nekoliko okorna krščanska latinščina. Tako je ubil tri muhe na en mah, hkrati pa ohranil svojo slogovno in literarno vest neomadeževano, saj je imel za svoje ravnanje dovolj učenih vzrokov.¹⁷

Drugače je Hieronim ravnal pri prevajanju patristične literature. Ciljna publika je bila tu povsem druga, bolj izobražena, povrhu tega pa je šlo za drugačno vrsto izvirnika. Pri prevajanju Svetega pisma ni moglo biti nobenega govora o kakšni *aemulatio*, saj bi ta pomenila – nezaslišano predrzno – tekmovanje z Bogom. Prevajanje grških očetov je nekaj drugega in Hieronim si je lahko privoščil bolj proste roke. Značilen primer je odlomek iz Origenove prve pridige o preroku Jeremiju:

‘Ο θεός εἰς ἀγαθοποιίαν πρόχειρός ἐστιν, εἰς δὲ τὸ κολάσαι τοὺς ἀξίους κολάσεως μελλήτης. Δυνάμενος γοῦν ἐπαγαγεῖν τὴν κόλασιν τοῖς ὑπ’ αὐτοῦ καταδικαζομένοις μετασιωπῆς, μετὰ τοῦ μὴ προδιαμαρτύρασθαι, οὐδαμῶς τοῦτο ποιεῖ· ἀλλὰ κἂν καταδικάζῃ λέγει, τοῦ λέγειν αὐτῷ προκειμένου ἐπὶ τῷ ἐπιστρέφαι ἀπὸ τῆς καταδίκης τὸν καταδικασθησομενον.¹⁸

Bog je takoj pripravljen na delanje dobrega, pri kaznovanju tistih, ki zaslužijo kazen, pa je obotavljivec. Lahko bi seveda brez besed poslal kazen na tiste, ki jih je obsodil, brez možnosti priziva, vendar tega nikoli ne stori. Če pa že obsodi, pove, kar je vedno pripravljen povedati za odvrnitev obsodjenca od obsodbe.

V skorajda ciceronijanskem slogu je iz tega v pozni latinščini (morda zato ravno v pozni, ker je tudi izvirnikova grščina bolj helenistična kot klasična) nastalo tole:¹⁹

*Deus ad beneficiendum promptus est, ad puniendos autem eos qui poena digni sunt dissimulator. Cum possit quippe tacens sine contestatione venturi punire eos quos semel dignos supplicio iudicavit, numquam hoc facit; sed etiamsi condemnaverit, dicit quod sibi semper dicere propositum est, ut liberentur a condemnatione per poenitentiam qui condemnati fuerant per delictum.*²⁰

Bog je takoj pripravljen na delanje dobrega, pri kaznovanju tistih, ki zaslužijo kazen, pa zataji. Čeprav bi seveda lahko molče brez nadaljnega priziva kaznoval tiste, za katere je enkrat presodil, da zaslužijo kazen, tega nikoli ne stori. Pa tudi če bi kaznoval, pove, kar je vedno pripravljen povedati, da bodo po kesanju rešeni pogube tisti, ki so bili po pregrehi pogubljeni.

¹⁷ Prim. KELLY 1979: 113.

¹⁸ In Ieremiam 1, 1. PG 13, 255-514.

¹⁹ KELLY 1979: 45.

²⁰ PG 13, 255-514.

To je že veliko bolj podobno prevajanju *po smislu*, o katerem govori v pismu Pamahiju. Z nekoliko posploševanja bi se torej dalo reči, da se je pri prevajanju Svetega pisma ravnal po principu *verbum de verbo*, pri prevajanju patrističnih in drugih besedil pa po principu *sensum de sensu*. Toda pri natančnejšem pregledu njegovega opusa skozi prizmo teh ključnih izrazov postane položaj še bolj zapleten.²¹ V Ep. 28, 6 prevaja dobesedno Origena (*quid Origenes de diapsalmate senserit, verbum interpretabor ad verbum*), torej nesvetopisemski tekst. Podobno je celo pri Svetem pismu, kjer se včasih sklicuje na dobesednost, včasih na smisel, včasih pa kar na oboje. Esterino knjigo prevede dobesedno (*verbum e verbo pressius transtuli*) in zraven izzivalno napiše, naj njegovi učeni prijateljici *Paula* in *Eustochium* kar sami prevedita; videli bosta, da je res tako. Zraven namigne, da je dobesedno prevajanje pri ljudeh morda res neprijetno, zato pa boguvšečno početje:

Vos autem, o Paula et Eustochium, quoniam et bibliothecas Hebreorum studuistis intrare et interpretum certamina comprobastis, tenentes Hester Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem aspiciate ut possitis agnoscere me nihil etiam augmentasse addendo, sed fidei testimonio simpliciter, sicut in Hebreo habetur, historiam Hebraicam Latinae linguae tradidisse. Nec affectamur laudes hominum nec vituperationes expavescimus. Deo enim placere curantes, minas hominum penitus non timemus, quoniam »dissipat Deus ossa eorum qui hominibus placere desiderant« et, secundum apostolum, qui huiusmodi sunt »servi Christi esse non possunt.«²²

Vedve pa, Pavla in Evstohija, sta se potrudili stopiti tudi v knjižnice Hebrejcev in sta odobraval napore prevajalcev; vzemita v roke Esterino knjigo v hebrejščini, preučita naš prevod po posameznih besedah, da bosta lahko spoznali, kako nisem ničesar pomnožil z dodajanjem, temveč sem v zvestem pričevanju prevedel hebrejsko zgodovino v latinski jezik, prav kot je v hebrejščini. Ne hlepimo po človeški hvali, pa tudi graje se ne ustrašimo. Skrbimo namreč za to, da bi ugajali Bogu, in se še malo ne bojimo groženj ljudi, saj »Bog raztrese kosti tistih, ki želijo ugajati ljudem« (Ps 53, 6) in po apostolu takšni »ne morejo služiti Kristusu« (Gal 1, 10).

Že pri Juditini knjigi je pesem povsem drugačna: tu v uvodu – nekoliko vnemarno – piše, da je prevajal bolj po smislu (*magis sensum e sensu quam ex verbo verbum transferens*). Knjige namreč sprva sploh ni mislil prevesti, saj je hebrejska tradicija ni imela za del kanona.

²¹ Ob računalniškem pregledu njegovega korpusa na zgoščenki CLCLT-3 (Cetedoc Library of Christian Latin Texts) se je z iskanjem po izrazih *verbum* in *sensus* pokazalo, da prevladujejo mesta, kjer zagovarja ali udejanja prevajanje *ad sensum* (140), da pa je zelo veliko tudi mest, kjer je v ospredju prevajanje *ad verbum* (42) ali kompromisno upoštevanje obojega (29). Rezultati analize so na vpogled pri avtorju.

²² *Vulg., Esth. praef.*

*Sed quia librum sinodus Nicena in numero sanctarum scripturarum legitur computasse, adquevi postulationi vestrae, immo exactioni, et sepositis occupationibus quibus vehementer artabar, huic unam lucubratiunculam dedi, magis sensum e sensu quam ex verbo verbum transferens.*²³

Ko se v uvodu k Jobovi knjigi sklicuje na oboje, se zdi, da je zmeda popolna:

*Haec autem translatio nullum de veteribus sequitur interpretem, sed ex ipso Hebraico Arabicoque sermone et interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrumque resonabit.*²⁴

Vendar se to res samo zdi, Hieronim je bil predober prevajalec, da bi v svojem zrelem obdobju begal od enega nazora k drugemu. V resnici se je ves čas zavedal prevajalske razpetosti med lepim jezikom in zavezanostjo izvirniku, in to ne le v svojih bibličnih, temveč tudi v patrističnih prevodih. Ko v nekem pismu razpravlja o svojem prevodu Origenovega spisa *Περὶ ἀρχῶν*, se zdi, da skuša med obema skrajnostima ubirati nekakšno srednjo pot:

*Quid autem laboris in transferendis libris Περὶ ἀρχῶν sustinuerim, vestro iudicio derelinquo, dum et mutare quippiam de Graeco non est vertentis, sed evertentis, et eadem ad verbum exprimere nequaquam eius, qui servare velit eloquii venustatem.*²⁵

Ker pa je knjigo nicejski koncil menda prištel med svete spise, sem ugodil vaši prošnji, še več, zahtevi, pustil druga opravila, ki hudo pritiskajo name, in ob knjigi enkrat nekaj malega prebedel; povzemal sem bolj smisel za smislom kot pa besedo za besedo.

Ta prevod pa ne posnema nobenega izmed starih prevajalcev, temveč v njem iz samega hebrejskega in arabskega ter včasih sirskega jezika zdaj odmevajo besede, zdaj misli, zdaj pa oboje hkrati.

Kakšnega dela sem se lotil s prevajanjem knjig *Peri archōn*, to prepuščam vaši sodbi – s tem, da nekdo, ki iz grščine karkoli spremeni, ne prevaja, temveč sprevrača, hkrati pa se nekdo, ki bi rad ohranil lepoto jezika, tudi dobesečnega prevoda ne more lotiti.

Kot v svoji prelomni monografiji o prevajalcih iz Avguštinovega časa posrečeno ugotavlja Heinrich Marti,²⁶ je Hieronimova prevajalska veličina ravno v tem, da se ne pusti zaplesti v noben shematizem. Pri njem ne moremo govoriti o kakšni izoblikovani teoriji; čeprav občasno uporablja izraze kot so *regula*, *mensura*, *modus* ali *observantia interpretandi*, so to samo

²³ *Vulg., prol. Iudith.*

²⁴ *Vulg., Iob praef.*

²⁵ *Ep.* 84, 12.

²⁶ MARTI 1974: 61 s., 140 ss.

smernice, nekakšni namigi, ki so lahko prevajalcu v pomoč, niso pa vsesplošno zavezujoči. Za njegovo prevajalsko oporoko zato ne bi smel veljati – polemično pogojeni – programatski odstavek iz pisma Pamahiju, temveč prej zgornji odlomek ali pa pragmatični odlomek iz uvoda v Jobovo knjigo; nadarjenemu praktiku je bilo jasno, da v literaturi ni dveh različnih knjig, še več, morda celo dveh različnih stavkov ne, ki bi se ju dalo prevesti po istem kopitu. Abstraktna *science of translation*, ki jo skuša utemeljiti del današnjih prevajalskih teoretikov, mu je bila tuja, njegovi reflektivni drobci veljajo za konkreten posamezen primer (ali celo za konkretno posamezno polemiko). Edina rdeča nit med njimi je zavest, da je ves čas treba iskati ozko pot med zakrknjeno dobesednostjo na eni in prevajalsko samovoljo na drugi strani, da je torej prevedljivost omejena z jezikom samim, da pa obstaja tudi nujna zavezanost prevajalski natančnosti: zavezanost, ki jo je v zgodovini prevajanja vzpostavil in utrdil ravno prodor judovskega in nato krščanskega spoštljivega odnosa do izvirnika.

LITERATURA

a) Primarna

AUGUSTINUS, HIPPONENSIS: *Sermones*. (Sancti Augustini Sermones post Maurinos reperti, ed. G. Morin, dans: *Miscellanea Agostiniana*, vol. 1, Rome 1930.)

Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem. Ed. B. Fischer, J. Gribomont, H.F.D. Sparks, W. Thiele et R. Weber, 1975. <Tudi Hieronimovi prologi k posameznim svetopisemskim knjigam.>

HIERONYMUS: *Epistulae*. (CSEL 54; 55; 56, ed. I. Hilberg, 1910-1918; CSEL 88, ed. J. Divjak, 1981.)

Novum testamentum Graece. Ed. K. Aland, M. Black, C.M. Martini, B.M. Metzger and A. Wikgren. (The Greek New Testament, 2nd edn. Stuttgart 1968: Württemberg Bible Society.)

ORIGENES: *In Ieremiam (homiliae 1-11)*. (Origène: *Homélie sur Jérémie*, vol. 1, ed. P. Nautin. Paris 1976: Cerf (Sources chrétiennes 232). 196-430.

b) Sekundarna

BERMAN, ANTOINE: *The Experience of the Foreign: Culture and Translation in Romantic Germany*. Translated by S. Heyvaert (originally published as *L'Épreuve de l'étranger*, 1984). Albany 1992: State University of New York Press.

BURGHARDT, WALTER JOHN S.J.: Saint Jerome. Britannica CD, Version 97. Encyclopaedia Britannica, Inc., 1997 (15th Edition, ¹1975, ²1983).

KELLY, L. G.: *The True Interpreter: A History of Translation Theory and Practice in the West*. Oxford 1979: Basil Blackwell.

- MARTI, HEINRICH: *Übersetzer der Augustin-Zeit: Interpretation von Selbstzeugnissen*. München 1974: Wilhelm Fink Verlag (Studia et testimonia antiqua XIV).
- ROBINSON, DOUGLAS: *Free translation*. V: Baker, Mona (ed.): Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London 1998: Routledge. Str. 87-90.
- SEELE, ASTRID: *Römische Übersetzer: Nöte, Freiheiten, Absichten*. Verfahren des literarischen Übersetzens in der griechisch-römischen Antike. Darmstadt 1995: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- SNELL-HORNBURY, MARY: *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam 1988: John Benjamins Publishing Company.
- STÖRIG, HANS JOACHIM (Hrsg.): *Das Problem des Übersetzens*. Stuttgart 1963: Henry Goverts Verlag GmbH.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze*. Slovenski standardni prevod. Ljubljana 1996: Svetopisemska družba Slovenije.

Naslov:

David Mourin

Novo Polje c. I/4

1260 Ljubljana